Roxana-Magdalena BÂRLEA

VASILE FLORESCU – DE LA RETORICĂ LA TEORIA COMUNICĂRII

În 1973 apărea la Bucureşti volumul lui Vasile Florescu **Retorica şi neoretorica. Geneză. Evoluție. Perspective** (Editura Academiei), lucrare de referință în domeniu, nu numai pe plan național, ci şi internațional. De altfel, cartea apăruse într-o versiune italiană cu doi ani înainte: **La retorica nel suo sviluppo storico**, Bologna, Il, Milano, 1971, iar după editarea în română au urmat două versiuni în limba franceză (**La rhétorique et la néorhétorique**, Geneva, 1982 şi Bucureşti-Paris, 1982).

Autorul fusese mai puțin cunoscut înainte de apariția acestei valoroase lucrări. Născut în 1915, la Manga-Voineşti, Dâmbovița, urmează studiile liceale la „Ienăchiță Văcărescu" din Târgovişte şi pe cele universitare la Facultatea de Litere şi Filozofie din Bucureşti (1936-1940). A beneficiat de stagii de pregătire postuniversitară la Ecole Normale Supérieure şi la Institut Français des Hautes Etudes din Paris, unde şi-a perfecționat cunoştințele în teoria literaturii şi culturii, istorie, logică, filozofie. Formația solidă şi sistematică l-ar fi recomandat pentru o strălucită carieră universitară, dar opțiunile politice (de adept al democraților din fracțiunea lui Titel Petrescu) l-au făcut indezirabil în ochii autorităților de după război. Aşa încât a predat la licee în Ploieşti, Târgovişte şi Bucureşti, apoi chiar la şcoli elementare de la periferia capitalei[1].

În pofida condițiilor vitrege în care a trăit, Vasile Florescu nu a întrerupt studiul temelor fundamentale care îl interesau. Fragmente din cercetările sale au apărut în diverse publicații: *Comentar, Universul literar, Luceafărul, Gazeta literară, Viața Românească, Philosophy and Rhetoric*, Pennsylvania, SUA, *Il Verri*, Milano, Italia etc.

În 1968 îi apare un impresionant studiu de teorie literară: **Conceptul de literatură veche. Geneză şi evoluție. Rolul său în istoria artei şi teoriei literaturii**, Bucureşti, Editura Ştiințifică. După numai un an, îşi fructifică studiile privind istoria universală a retoricii. Cartea **Retorica şi reabilitarea ei în filozofia contemporană**, Bucureşti, Editura Academiei, 1969, a avut un destin fericit. În 1970 apărea în versiune italiană, la prestigioasa Editură Feltrinelli din Milano, sub titlul **La rivolutazione della retorica nella filosofia contemporanea**, precum şi în versiunea engleză, la The Pennsylvanie State University Press, sub titlul **Rhetoric and its Reabilitation in Contemporary Phisolophy**. Ecourile deosebit de favorabile în presa de specialitate din țară şi din străinătate îi aduc titluri academice şi recunoaşterea profesională. Devine membru al

BDD-A20762 © 2006 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:03 UTC)

Academiei de Ştiințe Sociale din Bologna, membru al Societății Internaționale de Istoria Retoricii, membru corespondent al Societății Americane de Retorică, membru al Uniunii Scriitorilor din România ş.a.m.d.[2]

Am expus toate aceste date biografice pentru a aduce şi menține în actualitate contribuțiile unui cercetător român la dezvoltarea mai multor domenii derivate din retorică: teoria literaturii, teoria argumentării, teoria comunicării.

Vasile Florescu s-a afirmat în plină epocă de recuperare modernă a valorilor retoricii clasice greco-latine. Aceasta decăzuse, în secolele III-V şi mai târziu, în întreg Evul Mediu, de la rangul de regină a culturii umaniste a secolelor de aur ale Antichității. Motivele recunoscute se pot reduce, în esență, la trei:

1) excesul de formalism, de schematizare tehnică, în dauna conținutului aplicabil şi adaptabil la noile domenii ale artei cuvântului;

2) suprasolicitarea componentei estetice a conceptului;

3) ecourile vechilor dezbateri filozofice (criticile lui Platon şi răspunsurile de reabilitare ale lui Aristotel) privind componentele etice, mai ales în discursurile de tip sofistic.

Dintre cele trei mari specii ale genului oratoric – politic, demonstrativ, juridic –, numai primele două au fost marginalizate, căci în sălile tribunalelor arta argumentării folosea din plin vechile canoane, adaptate noilor spețe. Un imbold suplimentar a fost adus de Creştinismul Antichității Târzii şi al Evului Mediu (Augustin, Thomas d'Aquino ş.a.), precum şi de Renaştere, care explorează eficient, din două perspective opuse, resursele vechii retorici[3].

Vechile tendințe ale abordării, enumerate mai sus, au continuat să se manifeste până târziu, în epoca modernă. În anul 1500 apărea o culegere care se afla încă departe de tratatele stilistice, dar care marca vigoarea componentei estetice a retoricii: **Le Jardin de Plaisance et fleurs de rhétorique**, par L'Infortune. La jumătatea secolului al XVII-lea apar **L'Art poetique** a lui Boileau, dar şi tratatele scolastice ale unor Fenélon sau Lamy, care dovedesc faptul că reprezentanții clasicismului european mai considerau rigurozitatea regulilor retoricii vechi drept o calitate. În aceeaşi notă se încadrează lucrări care sunt consultate şi astăzi, pentru că, deşi formal erau ancorate în trecut, ele anunțau noile orientări spre stilistică, teoria literaturii ş.a.m.d. În anul 1730 a apărut manualul Abatelui Gilbert, **La Rhétorique ou les règles de l'éloquence** şi celebrul tratat al lui Du Marsais, **Des Tropes**, în 1965 studiile lui Crevier, Gaillard (1807), apoi „replica" la cartea lui Du Marsais, dată de Pierre Fontanier, prin manualele sale (din 1821 şi 1827), reunite mai târziu sub titlul devenit de referință, **Les Figures du discours**. Mai ales aceasta din urmă demonstra, pe de o parte, atitudinea romantică față de retorică, pe

BDD-A20762 © 2006 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:03 UTC)

de altă parte, deschiderile – timide încă – spre epoca modernă[4].

Abia la începutul secolului al XX-lea, când apare culegerea lui Ernst Langlois (**Récueil des arts de seconde rhétorique**), se vorbeşte despre o „a doua retorică".

Excesul de clasificări şi de metalimbaje nu a dispărut niciodată. Ceea ce s-a schimbat însă a fost spectrul de aplicabilitate, tratarea interdisciplinară, atenția acordată tuturor formelor de comunicare umană. La jumătatea secolului al XX-lea, Ch. Perelman şi şcoala creată de el la Universitatea din Bruxelles reiau analiza tehnicilor de argumentare logică din perspectivă modernă, factorii de „persuasiune" avându-şi locul lor privilegiat, fără nici o preocupare față de abordarea etică a Adevărului absolut. Problema care interesa era aceea a logicii comunicării. Aspectul practic este exemplificat prin raportare la discursul juridic[5]. Elevii săi, dintre care Michel Meyer este cel care întăreşte legătura dintre retorică, logică şi filozofie, vor valorifica achizițiile vremii, deschizând noi căi de abordare: Grupul μ (Grupul de la Lièges), Olivier Réboul şi întreaga şcoală de la Geneva, Şcoala istoristă anglo-saxonă şi alții. Aparent, mai legați de tradițiile clasificatoare şi metalingvistice par a fi cercetătorii de la Paris. P. Fontanier a fost editorul – scrupulos, dar critic – al lui Du Marsais. La rândul său, P. Fontanier a fost editat (la Flammarion, 1977), după mai bine de un secol, de către Gérard Genette. Filiația este astfel stabilită, dar operele originale ale lui Genette (**Figures**, 1960, **La rhétorique restreinte**, în *Communications*, 16, 1970) reprezintă un mare pas înainte. Ucenicul se depărta de modelele dascălilor săi.

În acest context apar cele două lucrări ale românului Vasile Florescu. Studiul din 1969 este o încercare reuşită de a sintetiza implicațiile filozofice ale retoricii, din perspectivă sincronică. Ideea fundamentală se țese în jurul ambivalenței semantice a lui *logos* în ipostaza de „rațiune" şi în ipostaza de „cuvântare". Cartea din 1971-1973 reprezintă o analiză diacronică. Evoluția retoricii, avatarurile ei reprezentau termenii de referință pentru descrierea formelor moderne pe care aceasta le-a căpătat. Cu doar câțiva ani înainte, Roland Barthes, pe vremea aceea profesor de EPHE-Paris, constata lipsa de studii privind vechile etape ale retoricii. În consecință, a decis să publice notele de la seminarul pe care l-a condus în anul 1964-1965. Deşi nu întrunea condițiile unei cercetări închegate, „ghidul" s-a bucurat de aprecieri unanime[6]. Lucrarea lui Vasile Florescu **Retorica şi neoretorica. Geneză, evoluție, perspective** umplea, în primul rând, un mare gol în peisajul neoretoricii. În al doilea rând, autorul oferă din nou o sinteză a direcțiilor în care a evoluat domeniul în deceniile 1-7 ale secolului al XX-lea, interval decisiv pentru evoluția retoricii. În al treilea rând, prin acest studiu se fixa definitiv *rolul retoricii în geneza teoriilor comunicării*, care aveau să se dezvolte mult în următoarele trei dece-

BDD-A20762 © 2006 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:03 UTC)

nii. Dacă până atunci prin retorică se înțelegea exclusiv ştiința şi arta de a convinge prin alegerea argumentelor (logică, filozofie, cultură generală) şi prin ornarea enunțului (stilistică etc.), după această dată *termenul în discuție se putea aplica la tot ce însemna comunicare umană*, fie ea verbală sau non-verbală. Astăzi se discută despre retorica imaginii fotografice sau cinematografice, despre retorica enunțurilor publicitare, retorica aranjamentelor florale sau ale amenajării spațiilor comerciale ş.a.m.d.

Există puține direcții în care retorica să se fi manifestat atât de intens ca în ştiințele comunicării. Cu toate acestea, cercetătorii actuali nu uită să precizeze că termenii de referință ai comunicării sunt cei stabiliți în antichitate (*elocutio, actio, figurae*) şi că cele mai noi tehnici de comunicare îşi au rădăcinile în vechile *tehnici* ale părinților retoricii din Siracuza. Modelul de analiză impus de Vasile Florescu a fost urmat cu interes de cercetătorii din generația recentă[7].

NOTE

[1] Victor Petrescu; Serghie Paraschiva, *Dicționar de literatură al județului Dâmbovița, 1508-1998*, Târgovişte, Editura Bibliotheca, 1999, s.v.

[2] *Ibidem.*

[3] Gheorghe Bârlea, *Peithous Demiourgos. Ştiința şi arta convingerii în antichitatea greco-latină*, Târgovişte, Editura Bibliotheca, 2004, p. 18 şi următoarele.

[4] Ch. Perelman; L. Olbrecht-Tyteca, *L'Empire rhétorique*, Vrin, Paris, 1977.

[5] Idem*, Le Traité de l'argumentation. La nouvelle rhétorique*, PUF, Paris, 1958, Éditions de l'Université de Bruxelles, 1988; Idem, *Logique juridique: nouvelle rhétorique*, Dalloz, Paris, 1976; 1999.

[6] Cf. Roland Barthes, *L'ancienne rhétorique. Aide-memoire*, in *Communications*, 16, 1970, reluat în *L'aventure sémiologique*, Seuil, Paris, 1985, p. 85-165.

[7] Cf. Joelle Cardes-Tamine, *La Rhétorique*, Paris, PUF, 1960; În spațiul românesc, vezi Mariana Tuțescu, *L'argumentation. Introduction à l'étude du discours*, Editura Universității din Bucureşti, 1998; Daniela Rovența Frumuțanu, *Introducere în teoria argumentării*, Editura Universității din Bucureşti, şi *Argumentarea. Modele şi strategii*, Bic All, Bucureşti, 2000 ş.a.

BDD-A20762 © 2006 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:03 UTC)